

SENSUL TEHNOLOGIEI ESTE ÎN MÂINILE NOASTRE

Autor: Diana-Elena Moldoveanu | 9 octombrie 2022

Nu de puține ori, atunci când discutăm despre avantajele sau dezavantajele pe care tehnologia le aduce, comitem greșeala de a pleca deja de pe o poziție prestabilită, fără a ne angaja într-un exercițiu reflectiv care să cântărească cele două fațete ale problemei. Astfel, ajungem să ne plasăm fie în categoria tehnofililor, care se bucură de fiecare nou *gadget* care apare pe piață promițând să le ușureze viața, fie în categoria tehnopesimiștilor, trăind cu un sentiment de teamă constantă, ce izvorăște atât din faptul că viața noastră ar putea fi controlată, cât și din faptul că vom deveni potențiali sclavi ai tehnologiei. Gândul că noi înșine am putea deveni subiecții unui experiment de laborator, în care informații despre comportamentul nostru ar putea fi extrase și utilizate spre a ne controla viețile, devine insuportabil, de unde și reacția de extremă repulsie și, în anumite cazuri, poate chiar paranoia față de tehnologie. Iar acest lucru pe bună dreptate, căci altfel ne-am trezi în fața unei contradicții flagrante pe plan existențial, dacă ne gândim că, printre altele, istoria omenirii este și o istorie a luptei pentru libertate.

Atât argumentele tehnofililor, cât și cele ale tehnopesimiștilor posedă bucata lor de adevăr: tehnologia ne ușurează traiul; nu mai este nevoie să ne confruntăm cu sarcini extrem de solicitante din punct de vedere fizic, la fel cum făceau strămoșii noștri pentru a-și duce viața zilnică. Astăzi avem mai mult timp liber și o varietate de posibilități în care ni-l putem petrece. Dacă nu am fi trecut prin experimentul comunist, probabil am fi pe punctul de a ne da seama că ceea ce trăim este un experiment marxist reușit, deoarece, strict pe filieră tehnologică (și deloc politică!), idealul lui Marx era că, prin intermediul tehnologiei către care vom externaliza sarcinile împovărătoare ale omenirii, oamenii vor reuși să se dedice activităților favorite și să scape de alienare. Deși nu aderăm la ideea că putem scăpa de alienare, din motive pe care nu le voi menționa aici, realitatea empirică ce ne înconjoară demonstrează că prin intermediul tehnologiei externalizăm un anumit tip de activități ce nu au încântat niciodată omenirea.

Ne trezim astfel în fața unei cantități considerabile de timp liber, o caracteristică structurală a lumii moderne în care trăim și care decurge cu necesitate din aportul tehnologic care îi este specific. Structura nu poate fi modificată. Ea este rezultatul a

secole de evoluție istorică a speciei umane, în care fiecare etapă a contribuit, printr-un joc al dialecticii, la modelul cu care ne confruntăm astăzi, adică o lume în care raportul dintre ceea ce este *natural* – adică nealterat de om – și ceea ce este prelucrat – adică modificat printr-o tehnologie mai mult sau mai puțin sofisticată – înclină în favoarea condiției din urmă. Este redundant să vorbim despre ceea ce este normal sau nu în acest context, în special dacă vedem omul dintr-o perspectivă evoluționistă. Întrebarea nu este dacă tehnologia ne alterează în mod fundamental condiția umană, căci acest lucru se întâmplă *volens nolens*, ci, pe de o parte, care este costul care vine odată cu acest lucru și, pe de altă parte, cum evaluăm acest cost. Prima întrebare pune un accent descriptiv, în timp ce cea de-a doua este normativă. Cadrul descriptiv ne furnizează elementele cheie pentru a înțelege modul în care structura modernității tehnologizate funcționează, însă nu ne prescrie și modul în care ar trebui să reacționăm. Față în față cu acest amalgam de cunoștințe, răspunsul la întrebarea „Cum ar trebui să mă raportez la tehnologie?”, care este subsumat întrebării „Cum trebuie să trăiesc?”, rămâne unul profund personal.

Tehnofilul și teho-pesimistul împărtășesc aceeași realitate: ambii beneficiază de avantajele comunicării rapide și ale Internetului, ambii se confruntă cu aceeași realitate tehnologică în continuă expansiune. Însă realitatea *intersubiectivă*, care se construiește ca urmare a atribuirii unui sens realității în starea ei pură de către indivizi care împărtășesc o intenționalitate colectivă, rămâne fragmentată, în cazul tehnologiei, în cel puțin două segmente. Atribuirea de sens realității se realizează în mod colectiv prin prisma predispozițiilor psihologice și a experiențelor anterioare ale indivizilor implicați în acest proces – experiențe care nu se sustrag unei structuri instituționale deja existente. Dacă gândim realitatea ca o construcție *intersubiectivă* al cărei sens emerge din înțelegerea umană, atunci modul în care înțelegem și ne raportăm la tehnologie nu este decât o consecință a modului în care funcționează mintea umană. Concret, tehnologia există ca produs fizic în lumea reală, însă, în această paradigmă, sensul ei nu este nici pe departe unul intrinsec, ci rezultă în urma agregării variilor înțelesuri oferite tehnologiei, care înglobează costurile și beneficiile pe care aceasta le aduce. Acest lucru contribuie la atribuirea unei prezumții de nevinovăție față de tehnologie, cel puțin pentru moment, la nivel de sens tehnologia nefiind altceva decât intenționalitatea colectivă conjugată a creatorilor săi. Întrucât tehnologia nu posedă o formă de intenționalitate proprie, nu putem decât să ne întoarcem la ideea creștină conform căreia voința umană poate înfăptui răul, iar astfel, extrapolând, orice rău „cauzat de tehnologie” nu este decât un rău uman la origine.

Dacă așa stau lucrurile în ceea ce privește realitatea tehnologică, trebuie să răspundem la întrebarea „De ce anumite înțelegeri ale tehnologiei sunt tehnofile, iar altele tehnofobe?”. Kant spunea că oamenii experimentează realitatea fenomenală prin intermediul categoriilor *a priori* ale intelectului, care ne permit să avem acces la realitate. În același fel, în modul de raportare al indivizilor moderni la tehnologie există cel puțin alte două

categorii care mediază înțelegerea realității tehnologice: lentila tehnofilă și cea tehnopesimistă, categorii ale intelectului care sunt mai degrabă sintetice *a posteriori*, fiind rezultatul unor predispoziții psihologice și al interacțiunii efective a indivizilor cu tehnologia. Din nou, dintr-o perspectivă evoluționistă, acestea pot fi concepute ca niște caracteristici adaptive ce s-au dezvoltat odată cu accesul la tehnologie la scară largă. În lumea modernă, opiniile cu privire la tehnologie nu reprezintă decât varii *Weltanschauungen*, ce constituie fundamentul etic al modului în care indivizii decid să își ducă viața. Dar aici ne aflăm deja în planul normativ al analizei tehnologiei, și nu în cel descriptiv.

Pentru tehnofil, beneficiile depășesc costurile pe care tehnologia actuală le implică, iar datele pe care le oferim la schimb pentru satisfacerea nevoii de comunicare instantă, spre exemplu, reprezintă un preț insignifiant. Pentru tehnopesimist, tehnologia cere un tribut considerabil, care, de cele mai multe ori, provine chiar din acel loc în care dispunem de cea mai mare libertate a timpului și atenției noastre. Un simplu *scroll* pe Facebook devine o obișnuință ce ne restrânge spațiul de libertate reală, așa cum verificarea mesajelor sau a e-mailurilor nu devine decât o altă corvoadă a lumii moderne. Cert este că, în lumea modernă, atât tehnofili, cât și tehnopesimiștii sunt puși în fața acelorași provocări și sunt „forțați” să trăiască aceleași constrângeri tehnologice pe care aceasta le impune: utilizarea Internetului, a serviciilor de comunicare instantanee, expunerea la o multitudine împovărătoare de informații și servicii de marketing. Fie că o vor sau nu, tehnofilul și tehnopesimistul sunt oameni moderni, iar acest lucru este un dat. Nu neg însă faptul că, în acest context, probabil că tehnopesimistul are mult mai mult de suferit din cauza propriei psihologii care se zbate într-un fel de nostalgie pentru trecut și idealism în serviciul unei lumi mai puțin tehnologizate.

Întrebarea dacă tehnologia a produs mai mult rău sau bine nu poate fi soluționată în mod absolut, ceea ce ne amintește de umanitatea și limitările noastre, de faptul că a ne erija într-o entitate omniscientă constituie o denigrare a ceea ce suntem. Aici, conștiința morală individuală joacă un rol important, ghidându-ne prin labirintul posibilităților axiologice și ajutându-ne să stabilim, în fond, ceea ce este bine pentru a ne apropia de idealul eudaimonic: putem fi tehnofili, ghidați de ideea că tehnologia ne permite să ducem o viață mai confortabilă și mai liberă în ceea ce privește constrângerile temporale; putem fi tehnopesimiști, ceea ce înseamnă să fim (hiper-)conștienți de toate efectele negative ale tehnologiei asupra comportamentului uman și să ne simțim blocați într-o lume care cu siguranță nu va mai semăna sub nicio formă cu cea a strămoșilor noștri. Totodată, putem fi conștienți de costuri și beneficii și să le concentrăm fie pe unele, fie pe celelalte, în urma unei alegeri deliberate. Cert este că nu putem să scăpăm de tehnologie, la fel de bine cum aceasta nu poate nici să ne ofere libertatea în toate aspectele vieții noastre. Iar dacă omenirea a luptat atât de mult pentru posibilitatea alegerii individuale, probabil că acesta este un moment cheie în care noi, ca moștenitori

ai acestui privilegiu, ar trebui să îl folosim.

Imagine: Pxhere